ב א ב*

א. מהפסוק „וכל בכור אדם בבניך תפדה" שבפרשתנו [1] למדין בירושלמי [2] (נוסף על עצם חיוב האב לפדות את בנו בכורו [3]) שאם לא פדה האב את בנו, חייב הבן לפדות את עצמו [4] (כשיגדיל [5]). אמנם בבבלי [6] למדין דין זה מהפסוק „פדה תפדה גו'" [7] הנאמר בפ' קרח [8].

וצריך להבין: א) מאי ביניהו מ־איזה פסוק ילפינן שאם לא פדאו אביו חייב לפדות עצמו; ב) מאי טעמא בבבלי נלמד הוא מהפסוק „פדה תפ־דה", ובירושלמי — מהפסוק שב־פרשתנו?

ב. והנה יש הפרש, בתוכן וב־ענין, בין הציווי של פדיון הבן ה־אמור בפרשתנו ובין זה הנאמר בפ' קרח: א) בפרשתנו נאמר „וכל בכור אדם בבניך תפדה", „וכל בכור בני אפדה" [9], — מפורש בה שהאב הוא שצריך לפדות את בנו הבכור, משא"כ בפ' קרח שנאמר סתם: „אך פדה תפדה את בכור האדם". ב) בפרשתנו בא הציווי בהמשך להענין דיציאת מצרים, והוא הטעם לציווי זה: „ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים . . על כן . . כל בכור בני אפדה"; בפ' קרח נאמר פדה"ב בפרשת מתנות כהונה (ובהו־ספת פרטים: „מבן חודש", „חמשת שקלים" [10]).

ועפ"ז יל"פ טעם ההפרש שבין ה־בבלי והירושלמי בנוגע למקורו של הדין באם לא פדאו אביו שהבן חייב לפדות א"ע, אלא שיש להקדים פירוש וביאור הסיום דמסכת פסחים בענין פדיון הבן.

ג. בסוף מס' פסחים איתא: „ר' שמלאי אקלע לפדיון הבן, בעו מיני': פשיטא על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך — כהן מברך דקמטי הנאה

---

*) וסיום מסכת פסחים.

1) יג, יב.

2) קידושין פ"א ה"ז.

3) וכן הוא בקה"ר פ"ט, ט. אבל בבבלי (קידושין כט, א) למדו שהאב חייב לפדות את בנו מפסוק (תשא לד, כ) „כל בכור בניך תפדה" (וראה בתו"ש פ' בא שם אות קעח). וראה לקמן סוף הערה 19.

4) „דאדם מיותר, קרי בי' וכל בכור אדם עצמו או בבניך תפדה" (קה"ע בירוש' שם). במכילתא (עה"פ) וביל"ש (רמז רכה) למדין מהכתוב „וכל בכור בני אפדה" ש־בפרשתנו (יג, טו).

5) פרש"י על הרי"ף קידושין שם. רמב"ם הל' בכורים פי"א ה"ב. טושו"ע יו"ד סי' שה סט"ו. וראה פתחי תשובה שם.

6) קידושין שם.

7) כ"ה הגירסא בגמרא, וכן הוא בב"י ובדרישה יו"ד סי' שה. רדב"ז (לרמב"ם הל' בכורים פי"א ה"ב). לבוש שם"ה ס"ב. עץ יוסף לתנחומא פרשתנו יב (ובפשטות הכוונה היא ליתורא דקרא). אבל ראה פירוש רש"י (קדושין שם) ד"ה תיפדה ובב"ח שם (אבל גם בפרש"י י"ל שהכוונה היא להפסוק דפ' קרח כמו שהובא בקה"ע לירוש' שם. וראה מהרש"ל ומהרש"א בפ' רש"י). ר"ן ד"ה לפדותו. הל' בכורות לה־רמב"ן פ"ח. רי"ט אלגזי שם סע"ז (וראה כהמובא בתו"ש בא שם אות קפ).

8) יח, טו.

9) יג, טו.

10) יח, טז.

לידי׳ או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה*[10] ? לא הוה בידי׳. אתא שאיל בי מדרשא, אמרו לי׳ אבי הבן מברך שתים. והלכתא אבי הבן מברך שתים״.

וצריך להבין: הרי הבעייא ״כהן מברך או אבי הבן מברך״, היא רק בנוגע לברכת ״שהחיינו״ — ומה מקום להקדמה (ודמילתא — דפשיטא) ״פשיטא — על פדיון הבן כו׳ אבי הבן מברך״?

והנה קושיא זו הקשה בצל״ח, ומתרץ דהכוונה בזה להדגיש שהבעייא בברכת שהחיינו באה מצד הדיוק בנוסח הברכה של פדיון הבן[11] — ומבאר את זה בשני אופנים: א) מזה שמברכים ״על פדיון הבן״ (ולא לפדות) מוכח שאפשר לפדות גם ע״י שליח[12], ומכיון שכן מתעוררת הבעי׳ מי מברך ברכת שהחיינו: אבי הבן מברך אותה — אעפ״י שמפ״ז תבוטל לפעמים ברכה זו, היינו בעשותו שליח לפדות את בנו[13] — מ״מ האב מברך משום ״דקא עביד מצוה״; או שטעם זה, ביטול הברכה כשנעשה ע״י שליח, מכריע לתקן שהכהן מברך, שאז מברך בכל פדיון מאחר ״דקמטי הנאה לידי׳״ בכל פעם. ב) הנוסח ״על״ (פדיון הבן) מוכיח שאין מצות הפדיון נעשית ונגמרת ע״י אבי הבן לחוד, כי אם בסיוע הכהן שמקבל הפדיון[14], ולכך מספקא לי׳ מי מברך שהחיינו כיון שע״י שניהם נעשית המצוה והכהן הרי (גם) מטי הנאה לידי׳.

אבל יסוד פירושו זה — שהספק של ה״בעו מיני׳״ אינו אלא מדיוק הלשון על פדיון הבן — אינו מתיישב כ״כ בסגנון והמשך הענין בגמרא:

א) מה״ניגוד״: פשיטא כו׳ ברוך כו׳ כהן מברך או אבי הבן כו׳ — משמע דהפשיטותא היא באותו הנושא שבו הבעיא (המברך).

ב) אם עיקר ההדגשה הוא (לא בזה דפשיטא שהאב הוא המברך על ה״פדיון, אלא) בנוסח הברכה — א״כ הול״ל בסדר הפוך: ״פשיטא (ש)אבי הבן מברך (בנוסח) על פדיון הבן״, ולא כפי שהוא לפנינו ״פשיטא על פדיון הבן כו׳ אבי הבן (הוא ה)מברך״, דמשמע דלא נחתי לדייק בהברכה, אלא מי הוא המברך[15].

ג) הול״ל בקיצור: כיון דעל פדה״ב מברך על פדה״ב ברוך שהחיינו כו׳ כהן מברך כו׳.

וא״כ הדרא קושי׳ לדוכתא, מה טעם להקדמה שאבי הבן מברך על פדיון הבן?

---

*10) מזה משמע דכהן לא ״עביד מצוה״ — וראה לקמן מהצל״ח, הרא״ש וכו׳.

11) ראה עד״ז בשו״ת חת״ס יו״ד ס׳ רצ״ד.

12) ע״פ הרא״ש (בשם הריב״א) פ״ק דפסחים ס׳ י׳. ר״ן שם.

13) אבל ראה דרישה שם סי׳ שה סק״ג. שו״ת חת״ס שם סי׳ רחצ.

14) תשובת הריב״ש סי׳ קלא.

וי״ל הביאור: וצונו לפדות — מדגיש שיש כאן ענין א׳ (והפדי׳ — היא רק פעולה שלו); וצונו על פדה״ב — מדגיש שיש כאן ב׳ ענינים נפרדים והא׳ נצטווה על הב׳ (ע״ד ״להזהיר גדולים על הקטנים״). ועפ״ז (שהפדי׳ וכיו״ב שברכתם ב״על״ ענין נפרד מהאדם שנצטווה עלי׳) — אפ״ שרי גם ע״י שליח; שייך יותר כשהאב פודה את בנו, משא״כ כשהבן פודה את עצמו (ראה לקמן הערה 18); ברכת עיקר מצות תפלין (מצוה שבגופו) ״להניח תפ״ לין״ וההוספה — על מצות תפלין. ואכ״מ. וראה אנצק׳ תלמודית ערך ברכת המצות. וש״נ.

15) וכדמוכח עוד יותר מל׳ הרא״ש (וה״ רי״ף) ״על פדיון הבן ודאי האב מברך״.

ועד"ז יש להקשות גם בסיפא ד־ענינא, במה שאמרו לר' שמלאי בבי' מדרשא ש„אבי הבן מברך שתים", וגם בהסיום בגמ' „והלכתא אבי הבן מברך שתים" — וכי מנינא אתא לאשמעינן? והלא לא היתה הבעי' בשתי הברכות, אלא באחת (שהחיינו), ולא הול"ל אלא „אבי הבן מברך ש־החיינו".

ד. גם צריך להבין: מהי השייכות של מצות פדיון הבן וברכתה (שלכן סודרה בסיום) למסכת פסחים?

בפי' הרשב"ם מבואר, „משום ד־איירי מתניתן בשני מיני ברכות באדם אחד ומעשה אחד התלוי זה בזה כגון פסח וזבח שחגיגה באה עם הפסח משום הכי נקט נמי להאי עובדא דאבי הבן מברך שתים".

אמנם זה אתי שפיר בנוגע להגמ־רא: אבל עצ"ע בהרי"ף והרא"ש, שגם הם הביאו הלכה זו במס' פסחים, ודרכם הם הלא הוא „שמאספים פסקי הלכות מש"ס לאותו מסכת שעסקה בדין זה" (ולא הי' להם להביאה אלא במס' בכורות לחודא)[16]? אלא ודאי שדין הנ"ל בפדיון הבן יש לו שייכות מיוחדת למס' פסחים.

ה. והביאור בכל זה: המצוה ד־פדיון נעשית ע"י שלשה משתתפים: אבי הבן הפודה את בנו, הבן — הנפדה, והכהן המקבל דמי פדיון.

והנה השתתפות הכהן, בזה שמקבל דמי הפדיון (ועי"ז נפדה הבכור), אין ענינה שעליו הוטל החיוב לפדות בכור מישראל, אלא שהוא חלק או תנאי במצות הפדי': שאין הפדיון נעשה כ"א ע"י נתינת הכסף להכהן[17].

בנוגע לאבי הבן הפודה ושל בנו הנפדה, י"ל בב' אופנים:

א) מצות הפדי' היא על הבן, אבל היות שא"א לו לפדות את עצמו בקטנותו[18], בעת חלות המצוה, הטי־לה התורה את המצוה על האב לפדות את בנו, ונכנס במקומו בחיוב זה.

ב) מעיקרא דדינא חיוב הפדי' הוא על האב — מצות הפדיון היא מצות האב[19].

---

16) וכמו שהקשה בקרבן נתנאל שם.

17) דגם אם נאמר שהנתינה להכהן היא חלק מעצם הפדי' [ולא שהנתינה לכהן הוא רק כעין תנאי (ראה פרש"י בכורות נא, א. ד"ה יהי' לך, וראה בארוכה ברי"ט אלגזי הל' בכורות שם סי' סז, וסי' פב. וראה ב"י סי' שה)] הרי זהו רק שהפדי' נעשית ע"י והיא מסייע בהמצוה (ראה לשון הריב"ש הובא לעיל ס"ג בדברי הצל"ח). אבל „כהן לאו מצוה קא עביד" (הרא"ש בבכורות הובא לקמן הערה 38).

18) ריב"ש בתשובה שם הובא בב"י וב־דרישה שם.

בריב"ש שם, שזהו טעם הרמב"ם שכ' (הל' בכורים שם ה"ה) שהפודה את בנו מברך על פדיון הבן. ופודה עצמו מברך לפדות, כיון דעיקר מצוה בעצמו אלא ש־בקטנותו א"א. ועפ"י המבואר לקמן בפנים ובהערה 19 בסופה, י"ל שלכן לא הביא הרמ־ב"ם שם ר"פ יא ובסהמ"צ שלו (מ"ע פ') פסוק הנאמר בו ציווי להאב לפדות את בנו (לא „בכור בניך תפדה" המובא בבבלי ולא „בכור אדם בבניך תפדה" שבירושלמי) כ"א הפסוק דפ' קרח „אך פדה תפדה את בכור האדם" שלא נאמר בו ציווי להאב לפדות את בנו (משא"כ הפסוק בכור בניך תתן לי שהביא בסהמ"צ שם).

19) ב' אופנים אלו לכאורה י"ל בכמה מצות שהאב חייב בבנו קטן דקדושין שם. אבל גם אם נאמר דמילה * היא מצות הבן

---

*) בנוגע לת"ת עי' לשון אדה"ז (הל' ת"ת בתחילתו): „אבל ת"ת מ"ע מן התורה

מהנפק"מ לדינא בין שני האופנים: אם לא פדאו אביו בקטנותו עד שגדל הבן על מי מהם מוטל חיוב הפדי'? דאם נימא כסברה הראשונה, שעיקר מצות הפדיון היא חובת הבן — הרי בנדון זה, שגדל הבן וכבר ראוי הוא — ולכן גם חייב הוא — לפדות את עצמו, נפקע חיובו (ובמילא גם זכותו) של האב בפדיית בנו בכורו[18]. אבל אם נימא שהחיוב מעיקרי' הוא על האב, הרי גם לאחר שגדל הבן ולא נפדה עדיין נשאר האב בחיובו וב־זכותו[20]; אלא שישנו לימוד מיוחד דאם לא פדאו אביו חייב לפדות א"ע, כנ"ל.

ובזה יש לבאר החילוק שבין הבבלי והירושלמי בנוגע למקורה של הלכה זו בקרא:

לסוגיית הירושלמי שגם דין זה, שאם לא פדאו אביו חייב לפדות עצמו, נלמד הוא מאותו הפסוק "וכל בכור אדם בבניך תפדה" שממנו למדין שהאב חייב לפדות את בנו, — היינו שבראשית מקורה של מצות פדיון הבן בכתוב נכללו ב' החיובים (של האב והבן) כאחד[21] — מסתבר שהמצוה בעיקרה היא חובת הבן ושממנה מסו־בבת גם חובת האב המפורשת בתורה: מכיון שהמצוה היא לפדותו בקטנותו, שאז א"א לו לפדות עצמו, לכן אמרה תורה שהאב יפדה את בנו (במקום הבן).

משא"כ לפי סוגיית הבבלי, שהלכה

כאופן הא' שבפנים (ראה בביאור לסהמ"צ לרס"ג להרי"פ פערלא מצוה לא־לב) עדיין יש מקום לומר בפדיון הבן שהיא מצות־דאב כאופן הב'**, כי במילה אין ציווי מפורש שהאב צריך למול את בנו, והלימוד (שהאב צריך למול את בנו) הוא או מ„וימל אברהם את יצחק בנו" (קדושין שם) או מ־„ביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ירוש' שם). משא"כ בפדיון הבן שהחיוב על האב לפדות בנו מפורש בתורה בין להבבלי (לעיל הערה 3) בין להירושלמי (וראה לקמן הערה 26).

על האב ללמד את בנו הקטן תורה אעפ"י שהקטן אינו חייב כו'" (וי"ל שזה קמ"ל בהוספה זו: אעפ"י כו').

וראה פסקי דינים להצ"צ (חידושים על הרמב"ם בתחלתו (שלט, ב) ביאור לשון הרמב"ם (הל' ת"ת פ"א ה"ג) ב„מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר") „כיון דת"ת מחוייב האב מדאורייתא ללמד את בנו . . א"כ שמא גם על הקטן יש חיוב מדאורייתא". והא דלא אמרינן כן גם בפדיון הבן ומילה (שיתחייב הבן כשיכיר — עוד קודם שיגדיל) י"ל:

בת"ת החיוב דאורייתא הוא שהאב ילמוד עם (וביחד עם) בנו (היינו שהבן עצמו יכיר וילמוד תורה) ולא עוד אלא שהלימוד הוא באופן שהבן „ירגיל עצמו לקרות בתורה" (שו"ע אדה"ז שם — מהרמ"א סרמ"ה ס"ח) — משא"כ בפדיון הבן ומילה שכל מעשה הפדיון והמילה הוא מצד האב ורק שהמצוה מתקיימת ב(גוף) הבן. ודוק.

(נוסף לזה י"ל ע"ד המבואר בתשובת זכרון יוסף (הובא בפתחי תשובה ליו"ד סי' שה סקכ"ה) דבפדיון הבן ומילה אם יקיימנה עכשיו לא יוכל לקיימה כשיגדל, משא"כ בת"ת).

**) אבל לפי מש"כ בריב"ש סעם ה־רמב"ם דבפודה את בנו מברך על כו' (ראה בהערה 18) — מבואר להיפך דהרי במילה כתב הרמב"ם (רפ"ג מהל' מילה) „ואם מל את בנו מברך למול את הבן". אבל עפ"ז צ"ע דברי הרמב"ם בפיה"מ וכו', ראה לקמן סוף הערה 26.

---

20) ראה חינוך מצוה שצ"ב בסופו: „ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדות בנו ואפילו אחר שהגדיל הבן המצוה מוטלת על האב וכמו שאמר הכתוב וכל בכור אדם בבניך תפדה הרי שהטיל המצוה על האב וכן נראה בקדושין". וראה שו"ת הרשב"א ח"ב סי' שכא (הובא בב"י ובב"ח יו"ד סי' שה). וכן משמע בלבוש שם.

21) ראה קה"ע שם (הובא לעיל הערה 4).

זו (שהבן חייב לפדות א"ע אם לא פדאו אביו) ילפינן מפסוק אחר (הנאמר כפרט אחד בפרשת מתנות כהונה)[22], ולא מאותו הפסוק שבפרשת פדה"ב שבו נאמר דין פדיון על האב[23] — מזה מוכח שחיובו של הבן אין לו מקום וקשר בחיובי' דקרא שעל האב, אלא שהוא לימוד נוסף במק"א בתורה[24] שגם הבן יכול לפדות את עצמו כשיגדל. ז. א. שעצם המצוה דפדיון הבן הוא חובת האב, ולא של הבן, אלא שלאחר שגדל הבן הרי (לא שנפקע ע"ז משהו, ובנדו"ד — חיובו וזכותו של האב, דמהיכא תיתי, אלא ש)נעשה הבן מחויב בכל המצות ובהן ג"ז שבאם (לא פדאו האב, ופשיטא באם) אין האב רוצה[25] לפדות את הבן, הטילה התורה חיוב זה על הבן[26].

ו. ועפ"ז תתיישב גם התמי' הנ"ל בסיומא דמסכת פסחים — טעם ה' הקדמה "פשיטא . . אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך" — כי דוקא לאחר הקדמה זו מובנת הבעייא מי מברך ברכת ש"החיינו:

הדיוק הוא: כיון ד"פשיטא" (בלי כל תנאים) דעל פדיון הבן האב מברך — היינו לעולם, גם לאחר שגדל הבן (ובנוסח שהאב אומר — "אשר קדשנו במצותיו וצונו"[27]).

כלומר: אם אין האב מברך ברכה זו (כשגדל הבן) אלא הבן, והיינו מפני שהמצוה היא חובת הבן (אלא שהתורה הכניסה את האב בחיוב זה כשאי אפשר להבן) — אז לא הי' מיבעי להו מי מברך שהחיינו (בפדיון שב"קטנותו של הבן), כי פשיטא שהכהן מברך כיון שהברכה שלו תהי' על ההנאה דמטי ליד', דאין סברא לומר שאבי הבן יברכה, מאחר שאין זו מצותו מעיקרא דדינא, אלא שהוא רק עושה מצות בנו[28] (וע"ד שהעושה

---

22) ראה בהנסמן לעיל הערה 7.

23) ועפ"ז יש להוסיף ביאור (נוסף על המבואר במנ"ח) במה שמסיים בחינוך (הובא לעיל הערה 20) "וכן נראה בקדושין".

24) ראה שו"ת חת"ס שם סי' רצג: "אלא עיקר המצוה על האדם לפדות את בנו וזהו את בכור בניך תפדה ואי לאו ריבוי התפדה לא הי' הגדול יכול לפדות את עצמו כלל ורחמנא רבה". וראה בארוכה ציונים לתורה (להר"י ענגיל) כלל לז, דחיוב הפדיון על האב לפדות את בנו הוא חיוב עצמי ופדיון עצמו (לכשיגדיל) הוא רק חיוב השלמה, עי"ש. וראה צפע"נ (מהדו"ת מז, ד. השלמה ע' 46. הובאו במפענח צפונות ע' קכג-ד).

25) ראה ל' החינוך שם "עבר האב ולא רצה לפדותו כו'".

26) וי"ל שעד"ז הוא בנוגע למילה דלשיטת הירושלמי היא מצותי' דהבן, כי מה שהאב חייב למול את בנו נלמד בירושלמי מהכתוב "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" שלא נזכר בזה (ציוי) שהאב ימול את בנו, (ו"ימול" — פשוטו היינו בעצמו) אלא ש"מובן שביום השמיני א"א לו (להקטן) למול א"ע (ראה קה"ע שם), משא"כ להבבלי (קדושין שם) שנלמד מהכתוב "וימל אברהם את יצחק בנו", י"ל שהיא מצותי' דאב (אבל ראה לעיל הערה 19). ועפ"ז י"ל שמזה הנפק"מ כשיגדיל הבן אם ישנו עדיין החיוב על האב, ראה פיה"מ להרמב"ם סופי"ט דמס' שבת "דכשיגדיל הילד ויגיע לזמן חיוב המצוה נפטר כל אדם ממילתו כו'". וראה מנ"ח מצוה ב.

27) דלכאורה כ"ז מיותר כאן והול"ל על פדיון הבן אבי הבן מברך (ע"ד לשון הרא"ש והרי"ף).

28) ראה בשו"ת חת"ס שם סי' רצ"ג בתחלתו (מש"כ הר"ש להחת"ס) "אך בקטנותו אין יכול לפדות א"ע שוי' רחמנא האב שליח לבן ומשום הכי כשיגדיל ויכול לפדות א"ע פסקי' שליחות דאב".

מצוה לאחרים אין מברך שהחיינו [29]).

אבל מכיון ד"פשיטא" שברכת "אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך (לעולם)", שמזה מוכח דפדיון הבן מצותו של האב היא — א"כ מיבעייא לן מי מברך ש־החיינו, האב או הכהן, מאחר דשניהם שווים בה לכאורה: האב יברך "דקא עביד מצוה", שאותו זיכה הקב"ה ב־מצוה זו (הבאה מזמן לזמן [30]), או שהכהן יברך כיון "דמטי הנאה לידי'", ו"כל שמחת לבב הבאה לאדם כו' חייב לברך עלי' " [31].

[וא"ת: א"כ יברכו שניהם "ש־החיינו", אבי הבן (על הנתינה) מצד זכות המצוה והכהן (על ה־קבלה) משום "דמטי הנאה לידי'"? י"ל, מאחר שנקטינן דאין מברכין "שהחיינו" על כל הנאה הבאה לו לאדם אלא רק בהנאת דבר חשוב ומיוחד (שלכן מברכין רק אם קנה בית חדש או בגד חדש וכו') [32], לכן בנדו"ד, אין על הכהן לברך "שהחיינו" מצד הנאתו בקבלת ה' סלעים בלבד, אלא משום שהנאה זו באה לו ממצות פדיון הבן [33], והמצוה (אף שנעשית ע"י אחר — האב) הוא דאחשבי' [34] להנאה [35] — ואם האב יברך שהחיינו, היינו שמברך על עצם המצוה, אין מקום להכהן לברך שהחיינו בקשר עם הטפל שבה (ד"אחשבה להנאה"), וא"כ אין הברכה אלא על ההנאה לבדה [36]].

ועפ"י הסבר הנ"ל יובן ג"כ דיוק הלשון (לאחר ש"שאיל בי' מדרשא") "אמרו לי' אבי הבן מברך שתים", ולא (דיים לפשוט את הבעי' לבדה) ש"אבי הבן מברך שהחיינו": להדגיש דהטעם אחד הוא בשתיהן; שעיקר מצות פדה"ב דילי' היא (ולא שבא במקום הבן, ולכן מברך על פדה"ב גם כשיש מקום לחיוב על הבן); עיקר ברכת שהחיינו דילי' היא (ולכן מברכה אף דמטי הנאה לידי כהן, בדוגמת חיוב הבן, וכנ"ל).

---

29) רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"י. אבל ראה בהנסמן לעיל הערה 13.

30) ראה תוס' ד"ה לאחר בכורות מט, א. מאירי סוף פסחים. ר"ן סוכה פ"ד.

31) סדר ברה"נ לאדה"ז רפי"ב. וראה רמב"ם הל' ברכות פי"י ה"ז.

32) טושו"ע או"ח סי' רכג. ברה"נ שם ס"ב וה'.

33) וי"ל שזהו דיוק לשון הרשב"א שכתב (תשובות הרשב"א ח"א סי' שלח): "ומאן דבעי לה (אם הכהן מברך שהחיינו או האב) משום דאיכא ברכת שהחיינו בהאי מצוה מספקא לנו מאן מינייהו מברך".

ומה שלא מצינו סברא זו בשאר מתנות כהונה י"ל עפמ"ש בריב"ש (שם בסוף התשובה): דבשאר מתנות כהונה אין עושה הכהן כלום רק כשזוכה במתנות משלחן גבוה אבל בפדיון אע"פ שאין עושה מצוה . . מ"מ זכה בבן ונותנו לאב בפדיונו.

34) וגם לדעת רש"י והרא"ש הסוברים שעצם הפדי' הוא ע"י ההפרשה והנתינה לכהן היא רק כעין תנאי (ראה רי"ט אלגזי המסומן בהערה 17) הרי מ"מ שייך לומר שהמצוה אחשבי' להנאה כי "לא נעשית המצוה עד שיבוא הפדיון ליד כהן" (ב"י יו"ד סי' שה). שלכן מברך קודם שיתן הפדיון לכהן כיון דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן (ב"י שם).

35) וע"ד איסורא אחשבי' — בכורות י', א. רש"י ד"ה חלה (ביצה כו, ב). ולכאורה עפ"ז אם הוא ספק בכור שאז אין האב יכול לברך, גם הכהן אינו יכול לברך שהחיינו; אבל י"ל דגם ספק מצוה אחשבי' להנאה ומברך. וראה שו"ת חת"ס שם סי' רצט.

36) ע"פ המבואר בפנים וע"פ תשובות הרשב"א (המובא בהערה 33) מובן שא"א לפרש האיבעי' כמו"ש בספר חוט המשולש בהנדרן למס' פסחים.

באם הי' נאמר "אבי הבן מברך שהחיינו", לא הוה ידעינן טעמא ד־מילתא והי' אפשר לומר דזהו משום שאין די בהנאה זו דמטי לידי' דכהן לברך עלי' שהחיינו [37] (כשם שאין מברכים רק אם קנה בית חדש וכו'; וע"ד שאין הכהן מברך על כל מתנות כהונה [38] וכיו"ב).

ז. ועפ"ז יל"פ השייכות של הענין דפדיון הבן למסכת פסחים, כשם שמצ־ותה (העיקרית) של פדיון הבן ("וכל בכור אדם בבניך תפדה") נאמרה בתורה שבכתב בהמשך לטעמו וסי־בתו של הציווי — "ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים" [39] והציל את "בני בכורי ישראל" [40], ולכן מחוייב כל אב מבנ"י לפדות את בנו בכורו — עד"ז הוא הסדר והענין (בתושבע"פ) במס' פס־חים, שעיקרו ותוכנו של הפסח הוא "אשר פסח על בתי בני ישראל במצ־רים בנגפו את מצרים (במכת בכורות) ואת (בכורות) בתינו הציל" [41] — הרי הוא הוא הטעם למצות פדיון הבן, ולכן הרי היא המסובב והסיום של מס' פסחים.

ובשייכות סיום זה למס' פסחים מרומז גם הטעם הנ"ל בהא שהאב מברך שהחיינו: כיון שהצלת "בני בכורי ישראל" (סיבת הציווי) היתה ע"י ש"פסח הוי'" [42], ולאחרי זה "הו־ציא הוי'", הקב"ה בעצמו פדה בנו בכורו מארץ מצרים, מזה מובן שגם בהמסובב, במצות פדיון הבן [43], המצוה היא על האב לפדות בנו בכורו.

ח. עפ"י כל הנ"ל יש לבאר את הסיום דמסכת פסחים בפנימיות ה־ענינים — הסיום והשלימות דהפדיון של "בני בכורי ישראל" (מהגלות, היינו הגלות הזה האחרון).

שהרי "חוקיו ומשפטיו לישראל כו' הוא עושה (בעצמו)" [44], ובודאי יקיים הקב"ה מצות פדיון הבן *[43], לפדות בנו בכורו (מהגלות).

והתחלת הסיום [44]: "ר' שמלאי"

שהוא בעל השמועה והפס"ד [45]: לעו־לם יסדר [46] אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל, וכללות סדור שבחו של הקב"ה הוא בשנים: בנגלה וב־

---

37) ונפק"מ בין שני הטעמים — בספק בכור כו' לדעת החת"ס — דלעיל בהערה 35.

38) תשובת הרשב"א (ח"א סי' של"ח). וראה מאירי סוף ערבי פסחים עוד טעם שאין הכהן מברך שהחיינו במתנות כהונה (וראה רא"ש בכורות פ"ח סי' ח (הובא בטור שם) לענין ברכת הכהן בפדה"ב: אין הכהן מברך כלום וכן מסתבר דכהן לאו מצוה קעביד אלא מקבל מתנות כהונה).

39) שמות ד, כב.

40) פרשתנו יב, כז.

41) שם כג.

42) ראה עד"ז בשו"ת חת"ס שם סו"ס רצג לענין פדיון הבן ע"י שליח.

43) שמו"ר פ"ל, ט.

*43) ראה במד"ר ר"פ יז.

44) גם בפנימיות הענינים דלקמן ב־פנים — כי לימוד הל' פדיון הבן וגאולה ה"ז ענין דפדיון וגאולה וכמרו"ל כל ה־עוסק בתורת עולה כו' (סוף מנחות. שו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"א סי"א. מהדו"ת שם ס"ט).

45) ברכות לב, א.

46) ועפ"ז יובן (בפנימיות הענינים) מה שהקדימו בשאלתם "כהן מברך" קודם ל"אבי הבן מברך" אף שבנוגע לברכת על פדיון הבן פשיטא להו דאבי הבן מברך — כי בסדור שבחיו של הקב"ה, הסדר הוא: אתה בנגלה — כהן שבבתי' השתל' (כבס־נים בארוכה), ואח"כ קדשנו בנסתר — "אבי הבן" שלמע' מהשתל'.

נסתר, וכנוסח הברכות [47] ברוך אתה כו' אשר קדשנו; "אתה" (לנוכח) — בנגלה (ממכ"ע — סדר השתלשלות), ו"קדשנו" בנסתר (סוכ"ע — למעלה מהשתלשלות).

והנה סדור השבח צ"ל כמה פעמים בכל יום. ובענין עקרי — "לאהבה את ה"א ולעבדו בכל לבבכם [48] איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה" [49]. ומובן שתנויי דר' שמלאי בענין זה הווי. ולכן כאשר

"אקלע לפדיון הבן" — אקלע לידי' ג"כ שקו"ט השייך גם לנדו"ז — דוג' מת פדה"ב דעובדא שבש"ס — בנוגע לפדיון "בני בכורי ישראל", פדיון כללות בנ"י בדורותינו אלה שהם עקבתא דמשיחא (וכדמוכח מכל הסי' מנים דסיום מס' סוטה), הזמן ד"אק' לע לפדיון הבן" שהקב"ה עומד לפדות בנו בכורו מהגלות.

וממשיך בסיום (הגלות) ואומר: "פשיטא אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך", וה' איבעי' היא מי מברך שהחיינו, כהן מברך או אבי הבן מברך:

דהנה החילוק בין בחי' אב ובחי' כהן הוא דבחי' "אב" הוא האור א"ס ב"ה שלמעלה מהשתל' [50] (וכידוע דאב הוא בחי' חכמה [51] שהו"ע אלפיים שנה קדמה תורה לעולם — בחי' אאלפך חכ' [52]), ו"כהן" שהוא איש החסד [53], הוא מדריגת האור שבאה בהשתל' שלות.

וזהו ופשיטא דעל פדיון הבן אבי הבן מברך, ברכה מל' המשכה [54], דהמשכת הגאולה עצמה תהי' מבחי' "אב" שלמעלה מסדר השתלשלות.

וכמו שהי' בגאולה הראשונה של בנ"י — מארץ מצרים — שהקב"ה בכבודו ובעצמו גאלם [55], ואף שמצד סדר השתל' הי' מקום לטענה "אלו עובדי כו' ואלו עובדים וכו'" [56].

ועל אחת כמה וכמה בגאולה ה' שלימה מגלותנו זה האחרון, דדבר פשוט הוא, שפדייתנו וגאולתנו תהי' ע"י אבינו שבשמים בכבודו ובעצמו — שלמעלה מסדר השתל'.

אלא שהבעייא היא בנוגע לברכת "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", היינו לא במקורה ושרשה של המשכת עצם הגאולה אלא באופן ואיכות המ' שכתה בזמן (ומקום) למטה, הנה בזה מיבעי' מי מברך כהן דמטי הנאה לידי' או אבי הבן מברך דקעביד מצוה:

"כהן מברך": דברכתה והמשכתה של הגאולה תהי' ע"י הכהן איש ה' חסד. ז.א. עם היות ששרשה הוא מלמעלה מסדר השתלשלות בכ"ז המ'

---

47) ראה בזה זח"ג רפט, א. רשב"א בע"י ברכות מ, ב. אבודרהם בסדר תפלות של חול (ברכת השחר ע' לג) בשם ריב"א. לקו"ת מסעי (צא, סע"ב. צב, ג). ועוד.

48) עקב יא, יג.

49) תענית בתחלתה.

50) ראה לקו"ת שה"ש יג, ב. כשנמשך וא"ס להתלבש בח"ע נק' אבינו. פירוש המלות להצ"צ (דרמ"צ ח"ב) רס, א.

51) תניא פ"ג. ובכ"מ.

52) ראה ספר המאמרים תש"ח ע' 272 ואילך ובהנסמן שם.

53) ראה זח"ג קמה, ב. תניא רפ"נ. ובכ"מ. וראה אגה"ק סי"ב (קיח, א).

54) ראה לקו"ת עקב טז, ב. דרמ"צ ע' 295. ובכ"מ.

55) הגדה ש"פ.

56) מכילתא שמות יד, כט. זח"ב קע, ב. ילקוט ראובני שמות יד, כז.

שכתה „בזמן הזה" תהי' ע"י מדת החסד, בדרך סדר השתלשלות.

והטעם ע"ז: „דקמטי הנאה לידי'" — שהרי „שכינתא בגלותא", מדרי' אלקות (ממכ"ע) שהיא, כביכול, בגלות, וכמרז"ל [57] „גלו לאדום שכינה עמהם" (ובהגאולה נאמר) „ושב ה"א את שבותך [58] והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהקב"ה שב עמהן כו'" [59] — מטי הנאה לידי' — ד„אלקיכם כהן הוא" [60];

גם י"ל, ענינה של הגאולה הוא (גם) „הנאה" (בתור שכר [61]) דמטי ע"י גאולתן של בנ"י, ולכן אפשר שהגאולה תעבור דרך לבושי הטבע וכו', שהרי גם באופן זה „מטי הנאה" — ישנה הנאת הגאולה.

אמנם מאידך סברא ש„אבי הבן מברך": שגם המשכתה ופעולתה של הגאולה „בזמן הזה" תהי' ע"י ה„אב" — אבינו שבשמים.

והטעם: „דקעביד מצוה". היינו שענינה של הגאולה הוא לא רק ה„הנאה" דמטי על ידה, אלא שגם עצם (ואופן) הגאולה עיקר הוא [62], שה"ה מצות הקב"ה [63]. ולכן האב עצמו מברך וממשיך את הגאולה כמו שהיא למעלה מהשתל' בתוך גדרי „הזמן (ומקום) הזה", שגם אופן הגאולה יהי' בדרך למעלה מהטבע לגמרי [64].

ובעי' זו איפשטא באמרם „אבי הבן מברך שתים": מכיון שפדיון הבן בכורו היא מצותו של אבינו שבשמים, הרי כמו שראשית המשכת ה־גאולה (ברכה ראשונה), היא למע' מסדר השתל' — כמו"כ הוא באופן המשכתה והגעתה למטה תהי' ע"י „האב" — שלא תעבור דרך סדרי הטבע וכו', כ"א בשעתא חדא וב־רגעא חדא [65] ובחסד וברחמים עד ש־תתבטא גם ברגש השמחה והעונג של הגוף כפשוטו [66].

ומרומז הוא גם בהשייכות של פדיון הבן למס' פסחים (נוסף על המבואר לעיל שענין מס' פסחים הוא מה ש־הקב"ה בעצמו פדה את „בני בכורי ישראל" ביצי"מ, יש בזה רמז גם ה־גאולה העתידה) שפסח הוא גם מל' חס [67] (הקב"ה עלן) שזהו ל' תרגום

---

57) ספרי מסעי לה, לד. וראה אגה"ק סכ"ה (קמ, רע"א).

58) נצבים ל, ג.

59) מגילה כט, א. פרש"י נצבים שם.

60) סנהדרין לט, סע"א.

61) ראה שו"ת חת"ס שם סי' שנו.

62) ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"י.

63) ראה לקו"ש ח"ה (ע' 244 ואילך) שגילוי העצמות לע"ל (נח"ר לגברא) אין זה רק שכר על עבודת התומ"צ דעכשיו, אלא שנוגע לעצם קיום התומ"צ והמשכת העצמות שנעשה על ידם (— נח"ר לבורא) ע"י"ש.

64) ע"פ המבואר בלקוטי לוי"צ (לקוטים על מארז"ל ע' קיד ואילך) שר' שמלאי שייך בעיקרו לחלק הנגלה שבתורה כי שמ־לאי פירושו כמו שמלה דהיינו לבוש, ומגיע בבחי' זו"נ (ולכן לא רצה ר"י ללמוד עמו ספר יוחסין — אגדה שמגיע בחו"ב) — יובן מה שר' שמלאי בעצמו „לא הוה בידי", שלא ה' יכול להגיע לזה שפדיון הבן הוא ע"י האב — בחי' חכמה (שלמע' מהשתל').

65) וכפס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ה): הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין.

66) שאז דוקא מברכים שהחיינו. ראה בהנסמן בלקו"ש ח"י ע' 47 הערה 30. וראה לענין פדה"ב תוס' ד"ה לאחר בכורות מט, א. וברא"ש שם ס"ח (הובא בב"י שם) ד"ל דאין מברכין שהחיינו (גם) אם מזכיר צערו.

67) מכילתא עה"פ „ופסחתי עליכם" (פר' שתנו יב, יג) וראה שם עה"פ „ופסח הוי'" (שם יב, כג).

וכן תרגם אונקלס עה"פ "ופסחתי" — "ואיחוס", "ופסח הוי" — "ויחוס ה'"[68], והיינו שהפדי' של בנו בכורו תומשך גם ב"תרגום" (בלשון ולבושי העולם[69]) באופן של רחמים רבים[70] וחמלה גדולה.

ומתחלה אמרו זה בבי מדרשא היינו בד' אמות של תורה, ואח"כ מסיים "והלכתא אבי הבן מברך שתים", שנמשך הענין גם בהליכות עולם[71]: ש"אבי הבן מברך שתים" — שבין עצם הפדי', ובין המשכתה למטה מעשרה טפחים תהי' מלמע' מסדר השתל', באופן של דילוג (שגם זה מהפירושים של "ופסח ה'"[72]), בטוב הנראה והנגלה, בקרוב ממש.

(משיחת י"א ניסן תשכ"ב)

---

68) וראה גם פרש"י "וחמלתי", "וחמל".

69) ראה תו"א פ' משפטים.

70) ששייכים במיוחד ל"אב" כמ"ש כרחם אב. וראה פסיקתא דר"כ (ע"פ "אנכי אנכי הוא מנחמכם"): דרכו של אב לרחם כו'. וראה לקו"ש ח"ד (ע' 1081) ש"אב" מורה על גילוי הרחמים המשלים לגמרי את החסרון עי"ש. וראה פיה"מ לאדהאמ"צ סקי"א.

71) נדה — בסיומה.

72) פרש"י. וראה גם מכילתא ופרש"י עה"פ "ופסחתי עליכם".